

Krzysztof Garbacz

archeolog
Narodowy Instytut Dziedzictwa
Oddział Terenowy w Zielonej Górze

archaeologist
The National Heritage Board of Poland
Regional Division in Zielona Góra

Kapliczki przydrożne z Nadrzecza. Studium historyczno-społeczne

The wayside shrines of the Nadrzecze village. A historical and sociological study

Abstrakt

Nadrzecze – nieduża wieś położona w powiecie biłgorajskim – zainteresowało autora artykułu za sprawą fotografii z czasów II wojny światowej, przechowywanych w jego rodzinnym archiwum, a przedstawiających proces zbierania, suszenia i transportu ziół z suszarni w Nadrzeczu i Rapach Dylańskich do hurtowni „Społem” w Biłgoraju. Wśród tych zdjęć jedno przedstawiało starą drewnianą kapliczkę kłodową. Jego autorem, a także wielu innych zdjęć przedstawiających nieistniejącej już pejzaż drewnianej wsi Nadrzecze, był poznański przyrodnik Stefan Alwin. Odkrywając historię tej i kolejnych nadrzeczzańskich kapliczek, autor opisuje dramatyczne okoliczności ich budowy i urządzania w trakcie zaborów oraz późniejsze zabiegi o ich przetrwanie. Los kapliczek kłodowych splótł się z losem powojennych osiedleńców wsi Nadrzecze, wśród których w latach 90. XX w. znaleźli się aktorzy warszawskiego Teatru Polskiego i założyciele Fundacji „Kresy 2000”, Alicja i Stefan Szmidowie. To za ich sprawą zabytkowe kapliczki kłodowe zostały uratowane przed zniszczeniem, a jedna z nich znalazła schronienie w nowo wybudowanej kaplicy, w której też znalazły miejsce obrazy Jerzego Dudy-Gracza z cyklu przedstawiającego Drogę Krzyżową.

Słowa kluczowe: Nadrzecze, Biłgoraj, Lubelszczyzna, kapliczki przydrożne, kapliczki kłodowe, Chrystus Frasobliwy, Stefan Alwin, Fundacja „Kresy 2000”, Alicja i Stefan Szmidowie, Jerzy Duda-Gracz

Abstract

Nadrzecze – a small village located in the Biłgoraj district – has attracted the interest of the author of the article through a series of WWII-era photographs from his family archive, depicting the process of harvesting and drying of herbs and the transportation thereof from the drying plants in Nadrzecze and Rapy Dylańskie to the “Społem” wholesale outlet in Biłgoraj. One of these pictures showed an old shrine made of a hollowed-out wooden log. The author of this picture – as well as of many others portraying the landscape of the wooden village of Nadrzecze from the past – was Stefan Alwin, a naturalist from Poznań. In exploring the history of this and many other wayside shrines of Nadrzecze, the author describes the dramatic circumstances surrounding their construction during the period of the Partitions of Poland as well as the subsequent efforts to ensure their survival. Their fate became intertwined with that of the post-war settlers who came to live in Nadrzecze, among whom were Alicja and Stefan Szmidt, the actors from the Polish Theatre in Warsaw and the founders of the “Borderlands 2000” Foundation. It is due to their efforts that the old log shrines have been saved from oblivion, with one of them being relocated to a newly-built chapel, standing today among a cycle of paintings by Jerzy Duda-Gracz depicting the Way of the Cross.

Keywords: Nadrzecze, Biłgoraj, Lubelskie region, wayside shrines, log shrines, Pensive Christ, Stefan Alwin, the “Borderlands 2000” (“Kresy 2000”) Foundation, Alicja and Stefan Szmidt, Jerzy Duda-Gracz

Dr Krzysztof Garbacz, archeolog, od 1982 r. zatrudniony kolejno w kilku instytucjach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego: w Sandomierzu, Tarnobrzegu i Zielonej Górze, ostatnio w zielonogórskim Oddziale Terenowym Narodowego Instytutu Dziedzictwa. Prowadził badania wykopaliskowe na kilkunastu stanowiskach archeologicznych, m.in. na wielokulturowej nekropoli w Grzybowie koło Staszowa. W 1999 r. obronił pracę doktorską w Instytucie Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk w Warszawie. Jest autorem kilkunastu artykułów naukowych i popularnonaukowych, a także książek, w tym *Opowieści o archeologii* (2007), *Osadnictwo kultury przeworskiej we wschodniej części Niecki Nidziańskiej* (2009), *Na szlaku biłgorajskich kapliczek i krzyży przydrożnych* (2009), *Lublin 1980-81. Zapis fotograficzny* (2011), *Przewodnik po zabytkach województwa lubuskiego*, t. 1-3 (2011-2013), *Zielona Góra i okolice w fotografii* (2013), *Zielona Góra. Spacer z przeszłością* (wyd. 5, 2017), *Lubuskie. Mały album dawnej architektury*, t. 1-2 (2016-2018), *Włodzimierza Rulikowskiego albumy pamięci* (2018).

Krzysztof Garbacz, PhD, archaeologist, since 1982 he has been employed successively in several institutions related with cultural heritage protection: in Sandomierz, Tarnobrzeg and Zielona Góra, his recent employment was at the Zielona Góra Regional Division of the National Heritage Board of Poland. He has conducted excavation research on over a dozen archaeological sites, e.g. at the multi-cultural necropolis in Grzybów near Staszów. In 1999, he received his doctoral degree at the Institute of Archaeology and Ethnology of the Polish Academy of Sciences in Warsaw. He is the author of several dozen scientific and popular science articles, as well as books, including: *Opowieści o archeologii* (2007), *Osadnictwo kultury przeworskiej we wschodniej części Niecki Nidziańskiej* (2009), *Na szlaku biłgorajskich kapliczek i krzyży przydrożnych* (2009), *Lublin 1980-81. Zapis fotograficzny* (2011), *Przewodnik po zabytkach województwa lubuskiego*, vol. 1-3 (2011-2013), *Zielona Góra i okolice w fotografii* (2013), *Zielona Góra. Spacer z przeszłością* (ed. 5, 2017), *Lubuskie. Mały album dawnej architektury*, vol. 1-2 (2016-2018), *Włodzimierza Rulikowskiego albumy pamięci* (2018).